

GOSPODARSKE POVEZAVE MED SLOVENIJO IN IZRAELSKIMI NASELBINAMI

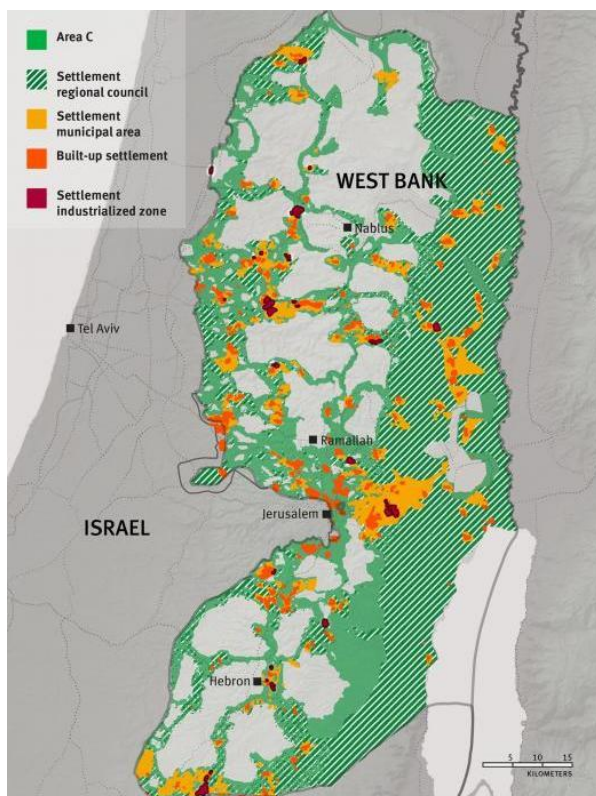

Izraelska nadzorna točka med Jeruzalemom in Zahodnim bregom. Vir: Ahmad Al-Bazz, www.activestills.org

Informacije, zbrane v tem dokumentu, temeljijo predvsem na poročilih mednarodnih nevladnih organizacij, medijskih člankih in analizah ter naši lastni komunikaciji z ustanovami in podjetji. Številni podatki nam kot potrošnikom in kot civilno družbenemu gibanju žal niso dostopni, ali pa na naša vprašanja od podjetij in pristojnih ustanov nismo uspeli dobiti odgovora. Zato morajo določene informacije služiti kot smernice, ki opozarjajo na določeno problematiko, vsekakor pa zaradi natančnosti podatkov zahtevajo dodatno analizo.

Gibanje za pravice Palestincev
www.bds.si, info@bds.si
Ljubljana, 2018

Izraelske naselbine in njihova ekonomija

Zemljevid izraelskih naselbin na Zahodnem bregu.
Vir: Human Rights Watch, 2016

Leta 1967 je Izrael okupiral Zahodni breg, Vzhodni Jeruzalem, Gazo in Golansko planoto. Ta ozemlja so za t.i. Zeleno linijo, ki je uradno priznana meja Izraela. Izrael je na teh okupiranih ozemljih zgradil civilne naselbine, ki so nezakonite po mednarodnem pravu. Z gradnjo naselbin Izrael krši četrto ženevsko konvencijo, katere 49. člen pravi, da okupacijska sila ne sme preseliti svojih civilistov na ozemlje, ki ga okupira. Leta 2005 je Izrael uničil vse naselbine v Gazi (med tem pa jo popolnoma blokiral, tako da danes velja za največje koncentracijsko taborišče na svetu), medtem ko se naselbine na Zahodnem bregu, in Vzhodnem Jeruzalemu hitro širijo.

Gospodarske povezave med Evropo in naselbinami ohranjajo in spodbujajo nezakonite razmere izraelske okupacije in apartheida. V poročilu *Trading Away Peace* (2012)¹ številne evropske nevladne organizacije opozarjajo, da Evropska unija – povzeto po podatkih posredovanih s strani izraelske vlade Svetovni Banki – uvaža iz naselbin za vrednost 230 milijonov EUR, kar je 15-krat več kot letna vrednost uvoza iz Palestine. Zaradi izraelskih restrikcij nad palestinsko ekonomijo (dostop do naravnih virov in trgov) je **palestinski uvoz padel iz 50% palestinskega BDP leta 1980 na 15% v zadnjih letih.**

Gospodarske aktivnosti v naselbinah so pomembne za njihovo obstojnost in rast. Največ je agrikulturnih podjetij, ki pridelujejo sadje, zelenjavo in rože, prisotna pa so tudi podjetja, ki proizvajajo prehranske izdelke, plastične in metalne produkte, kozmetiko in kemične izdelke. Te gospodarske aktivnosti torej vzdržujejo nenehno kršenje mednarodnega prava in pravic Palestincev in Palestink.

Poudariti je potrebno, da je ugotavljanje neposrednih trgovinskih povezav z naselbinami izredno težavno: zaradi kompleksnih trgovinskih verig in števila vpletenih entitet, kjer vse informacije niso javne narave, zaradi označevanja, kjer se evropski dobavitelji zanašajo izključno na informacije izraelskih izvoznikov, ki so pogosto zavajajoče, ter zaradi tesne prepletenosti med gospodarstvom znotraj države Izrael in poslovanjem v naselbinah, zaradi česar je težko slediti produkcijskemu procesu od začetka do konca.

EU je poskusila razlikovanje med izdelki iz Izraela in naselbin nasloviti v okviru **Pridružitvenega sporazuma med EU in Izraelom**, podpisanega junija 2000, ki predpisuje, da je uvoz izdelkov iz Izraela deležen preferencialne obravnave, kar pomeni, da so ti izdelki oproščeni uvoznih dajatev, kar pa ne velja za izdelke iz nezakonitih naselbin. Kljub temu so zaradi zavajanja s strani izraelskih podjetij in izvoznikov tudi številni izdelki iz nezakonitih naselbin v EU vstopali brez dajatev, zato je EU leta 2005 zahtevala, da so vsi uvozni produkti označeni z lokacijo in pošto kodo. Čeprav so ta strožja pravila nekaterim podjetjem onemogočila uvoz izdelkov iz nezakonitih naselbin brez dajatev, je še vedno veliko produktov iz Izraela deležno preferencialne obravnave, poleg tega pa se ne glede na dajatve ti produkti na evropskem trgu prodajajo pod oznako Izrael.² Države članice se namreč v zvezi s sadjem in zelenjavo pogosto zanašajo na informacije, ki jih predložijo izraelski izvozniki. **Tudi če se izdelki proizvajajo v nezakonitih naselbinah, so pogosto označeni kot izdelki iz Izraela, saj imajo podjetja, ki jih prodajajo, sedež v Izraelu, tam pa se ti izdelki tudi pogosto pakirajo. Zato je težko preveriti, kje točno so bili pridelki pridelani, pri tem**

¹ Trading Away Peace (2012): https://www.fidh.org/IMG/pdf/trading_away_peace_-_embargoed_copy_of_designed_report.pdf

² Electronic Intifada, september 2017: https://electronicintifada.net/blogs/david-cronin/checking-settlement-exports-impossible-eu-admits?utm_source=El-readers&utm_campaign=69f7f658bb-RSS_EMAIL_CAMPAIGN&utm_medium=email&utm_term=0_e802a7602d-69f7f658bb-299170773

pa torej pogosto prihaja do napačnega označevanja, kot je že leta 2013 poročal časopis Der Spiegel.³ Nedavno so tudi predstavniki EU priznali, da je izvor izdelkov zaradi kompleksnih trgovinskih verig in napačnega označevanja izredno težko dokazovati.⁴

Ne nazadnje: čeprav je v ospredju problem sodelovanja z naselbinami, ravno tesna prepletenost med gospodarstvi naselbin in drugimi deli izraelskega gospodarstva nakazuje, da so problematična tudi številna podjetja znotraj Izraela, ki vzdržujejo sistem okupacije in apartheida.

Nezakonita naselbina Beitar Illit. Vir: Ahmad Al-Bazz, www.activestills.org

³ Der Spiegel, februar 2013: <http://www.spiegel.de/international/europe/eu-to-crack-down-on-products-from-israeli-settlements-a-882623.html>

⁴ Electronic Intifada, september 2017: https://electronicintifada.net/blogs/david-cronin/checking-settlement-exports-impossible-eu-admits?utm_source=El+readers&utm_campaign=69f7f658bb-RSS_EMAIL_CAMPAIGN&utm_medium=email&utm_term=0_e802a7602d-69f7f658bb-299170773

Blagovna menjava med Slovenijo in Izraelom

Gospodarsko izmenjavo med Slovenijo in Izraelom med drugim spodbujajo tudi iniciative kot so Slovensko izraelski poslovni klub ter Izraelsko slovenska trgovinska in industrijska zbornica.

Blagovna menjava med Slovenijo in Izraelom 2011 – 2017 (v 1.000 EUR)

Leto	Izvoz blaga	Uvoz blaga	Skupaj	Saldo
2011	25.027	21.389	46.416	3.638
2012	35.970	20.807	56.777	15.163
2013	33.876	19.901	53.777	13.975
2014	41.019	55.657	96.676	-14.638
2015	44.460	31.460	75.920	13.000
2016	48.156	44.231	92.387	3.925

Vir: Izvozno okno, 2017.⁵

Slovenski izvoz v Izrael v letu 2016 po skupinah proizvodov (v 1.000 EUR):

Delež	EUR	Skupina proizvodov
18%	8.444	Papir in karton, izdelki iz papirne mase, papirja ali kartona
13%	6.425	Električni stroji in oprema ter njihovi deli, aparati za snemanje ali reprodukcijo slike in zvoka ter deli in pribor za te izdelke
12%	5.861	Vozila, razen železniških ali tramvajskih tirnih vozil, ter njihovi deli in pribor
12%	5.618	Jedrski reaktorji, kotli, stroji in mehanske naprave, njihovi deli
7%	3.401	Izdelki iz kamna, sadre, cementa, betona, azbesta, sljude ali podobnih materialov, keramični izdelki, steklo in stekleni izdelki
6%	2.850	Plastične mase in proizvodi iz plastičnih mas, kavčuk in proizvodi iz kavčuka in gume

Vir: Izvozno okno, 2017.⁶

Slovenski uvoz iz Izraela v letu 2016 po skupinah proizvodov (v 1.000 EUR):

Delež	EUR	Skupina proizvodov
21%	9.211	Užitne vrtnine, nekateri koreni in gomolji
18%	8.089	Proizvodi kemične industrije ali podobnih industrij
15%	6.590	Užitno sadje in oreščki, lupine agrumov ali melon
12%	5.190	Plastične mase in proizvodi iz plastičnih mas, kavčuk in proizvodi iz kavčuka in gume
7%	2.894	Jedrski reaktorji, kotli, stroji in mehanske naprave, njihovi deli
6%	2.623	Organski kemijski proizvodi

Vir: Izvozno okno, 2017.⁷

⁵ Izvozno okno: http://www.izvoznookno.si/Dokumenti/Podatki_o_drzavah/Izrael/Bilateralni_ekonomski_odnosi_s_Slovenijo_4110.aspx

⁶ Ibid.

⁷ Ibid.

Izraelska podjetja v Sloveniji: produkti na nakupovalnih policah ter nakupi slovenskih podjetij

Statistični podatki kažejo, da **velik del uvoza iz Izraela v Slovenijo predstavljajo prehranski pridelki**: vrtnine, gomolji, sadje, agrumi in oreščki skupaj predstavljajo 36 % celotnega uvoza. Znotraj te statistike so vtkane tudi povezave z izraelskimi podjetji, ki delujejo v nezakonitih naselbinah. Potrebno je poudariti, da je ugotavljanje natančnega izvora izdelkov v Sloveniji težavno, saj niti trgovske verige niti uvozniki ne želijo povedati, od kod točno prihajajo produkti, ki se v trgovinah prodajajo pod oznako »poreklo Izrael.«

Pri ugotavljanju porekla se ravno zaradi težavne sledljivosti in pogostega zavajanja s strani izraelskih institucij opiramo na poročila nevladnih organizacij, še posebej izraelske nevladne organizacije Who Profits, ki že vrsto let sledi ekonomiji naselbin, leta 2014 pa so izdali na to temo izčrpno poročilo *Made in Israel: Agricultural Exports from Occupied Territories*.⁸ Velja omeniti, da svoje delovanje v naselbinah večkrat na svojih spletnih straneh omenjajo tudi sama izraelska podjetja in izvozniki.

Glede na zavajanje in napačno označevanje s strani izraelskih institucij **številni izdelki iz nezakonitih naselbin še vedno vstopajo na evropski trg brez carinskih dajatev, poleg tega pa se ne glede na dajatve prodajajo pod oznako Izrael**, saj mnogo držav članic, kot tudi Slovenija, še ni uvedla ustreznega označevanja (več o tem spodaj). Potrošniki torej kupujejo izdelke označene s poreklom Izrael, čeprav so med njimi tudi tisti, ki prihajajo iz nezakonitih naselbin.

V Sloveniji dejstvo, da se med produkti porekla Izrael najdejo tudi izdelki iz nezakonitih naselbin, potrjuje tudi odgovor Carinske uprave RS leta 2012, kjer so pojasnili, da so ugotovili več primerov poskusa uvoza blaga, izdelanega na zasedenih območjih, ki so prešli pod upravo Izraela po letu 1967. Takšnemu blagu je Carinska uprava RS zavrnila preferencialno obravnavo (ki velja zaradi Pridružitvenega sporazuma EU-Izrael). To pomeni, da izdelki niso bili oproščeni dajatev, so pa kljub temu v državo vstopili in se prodajali pod oznako »poreklo Izrael«. V odgovoru na poslansko pobudo Mateja T. Vatovca v zvezi z označevanjem izdelkov iz okupiranih območij Palestini 12.10.2017 so predstavniki Vlade RS zapisali, da je bilo po podatkih carinskih organov RS med 1.1.2016 in 17.5.2017 za »uvoz iz Izraela vloženih 10.185 deklaracij, od tega so bili v 32 deklaracijah deklarirani izdelki, ki niso upravičeni do preferencialne tarifne obravnave. Na podlagi navedenih 32 deklaracij je bilo v Republiki Sloveniji sproščeno v promet naslednje blago: sveže grozdje, pekovski izdelki in keksi, mešanice za pripravo peciva, polipropilenske podloge, folije, talne obloge iz propilena, listi iz polimerov propilena ter krpe za čiščenje.«

Grenivke Jaffa v trgovini Interspar.
Vir: osebni arhiv

V petih letih, odkar sledimo izdelkom, ki se v Sloveniji na trgovskih policah prodajajo pod oznako Izrael, smo največkrat zasledili: avokado (proizvajalci in izvozniki podjetji Mehadrin in Kedem), datlji Madjool (proizvajalci in izvozniki podjetji Hadiklaim in Mehadrin), agrumi Jaffa (proizvajalci in izvozniki Mehadrin, Agrexco in Kedem), v zadnjem času pa tudi krompir. Ti produkti se prodajajo v vseh trgovinah (Mercator, Tuš, Interspar in Hoffer) pa tudi na tržnici.

Pidelki v Slovenijo prihajajo preko različnih uvoznikov, na primer Hilfresh International (NL), Gamma Fruta (IT), Adriacitrus (IT), in Fruitfactor (NL). Trgovske verige in uvozniki potrošniku ne želijo povedati, od kje točno prihajajo produkti, je pa eden izmed uvoznikov, ki v Slovenijo uvaža agrume Jaffa, v neformalnem pogovoru povedal, da večina njihovih agrumov prihaja iz jordanske doline, to je okupirano ozemlje na Zahodnem bregu.

⁸Who Profits: https://www.whoprofits.org/sites/default/files/made_in_israel_web_final.pdf

To je sicer samo del produktov, ki se v Sloveniji prodajajo pod oznako Izrael in za katere mnoga poročila nevladnih organizacij opozarjajo, da največkrat prihajajo iz nezakonitih naselbin. Poleg prehranskih produktov smo v zadnjih letih zasledili tudi kozmetične produkte podjetja Ahava ter produkte podjetja Sodastream (aparati za gaziranje).

Pri tem pa poudarjamo, da tudi če vsak specifičen produkt ne prihaja vedno iz nezakonite naselbine, je **problematično že dejstvo, da podjetja, ki v Slovenijo izvažajo svoje produkte, delujejo na nezakonitih naselbinah**. Sodelovanje s takšnimi podjetji pomeni torej podporo izraelski okupaciji in nezakonitim naselbinam in vodi v kršitev mednarodnega prava.

Številni svetovni pravni strokovnjaki in odvetniki, tudi dva nekdanja posebna poročevalca OZN, *ad hoc* sodniki Meddržavnega sodišča ter nekdanji predsednik in člani Komisije za mednarodno pravo (glavno telo OZN, zadolženo za mednarodno pravo) namreč poudarjajo, **da trgovanje z izraelskimi naselbinami krši mednarodno pravo**.⁹

Podjetja, ki jih v Sloveniji največkrat srečamo za 'izraelskimi' kmetijskimi produkti:

Mehadrin Group je eno največjih agrikolturnih podjetij v Izraelu. Podjetje se ukvarja z gojenjem sadja in zelenjave, z njihovim procesiranjem, pakiranjem, marketingom in izvozom. Podjetje ima v lasti tri nasade na okupiranem ozemlju na Zahodnem bregu, tri poslopja za pakiranje ter en distribucijski center. V naselbini Beka'ot v jordanski dolini ima poslopje za pakiranje grozdja.

Več: <https://www.whoprofits.org/company/mehadrin-group>

Hadiklaim - Israel Date Growers' Cooperative je izraelsko podjetje za gojenje in izvoz datelnov. V lasti imajo nasade na okupiranem ozemlju jordanske doline in v bližini Mrtvega morja. Podjetje sodeluje s poslopji za pakiranje, ki se nahajajo na okupiranem ozemlju, v naselbinah Tomer, Gilgal in Yafit v jordanski dolini ter naselbini Beit Ha'arava v bližini Mrtvega morja.

Več: <https://www.whoprofits.org/company/hadiklaim-israel-date-growers-cooperative>

Ahava - Dead Sea Laboratories Ltd. je izraelsko podjetje, ki proizvaja kozmetiko iz Mrtvega morja. Svojo tovarno ima v naselbini Mitzpe Shalem. Ahava je sicer leta 2013 oznanila, da bo svojo tovarno prestavila v Izrael, vendar pa se po do sedaj znanih podatkih to še ni zgodilo.

Več: <https://www.whoprofits.org/company/ahava-dead-sea-laboratories>

Sodastream International je podjetje, ki proizvaja izdelke za gaziranje pijač. Podjetje je imelo v lasti tovarno v industrijski coni Mishor Adumim v bližini naselbine Maaleh Adumim na Zahodnem bregu. Leta 2014 je podjetje pod pritiski BDS kampanje tovarno prestavilo v Izrael.¹⁰

Pri ugotavljanju povezav med slovenskimi podjetji in ekonomijo naselbin je potrebno omeniti tudi nakup slovenskih podjetij s strani izraelskih, ki delujejo na okupiranih ozemljih. Leta 2012 je izraelsko podjetje Frutarom Industries prevzelo več kot polovico delnic slovenskega podjetja Etol¹¹, konec leta 2014 pa so kupili slovensko podjetje Vitiva.¹² Frutarom Industries, sicer s sedežem v mestu Haifa v Izraelu, ima v lasti plantaže v industrijski coni nezakonite naselbine Misho Edomim.¹³

Opozarjamo, da seznam tu omenjenih podjetij ni izčrpen. Služi predvsem kot opozorilo, da se v Sloveniji s tovrstnimi prevzemi in nakupi nahajajo podjetja, ki delujejo na nezakonitih naselbinah.

Pri tem pa je potrebno tudi opozoriti na tuja podjetja, ki so prisotna v Sloveniji, v Izraelu pa sodelujejo z izraelskimi naselbinami ali pa na druge načine podpirajo izraelsko represijo, okupacijo in apartheid. Primer takšnega podjetja je britansko varnostno podjetje G4S, ki svojo opremo in storitve zagotavlja izraelskim vojaškim nadzornim točkam in nezakonitim naselbinam (več na <https://bdsmovement.net/stop-g4s>).

⁹ European Journal of International Law, april 2017: <https://www.ejiltalk.org/the-consequence-of-the-un-settlements-resolution-for-the-eu-stop-trade-with-settlements/>

¹⁰ The Guardian, oktober 2014: <https://www.theguardian.com/business/2014/oct/29/sodastream-move-factory-west-bank-israel-slash-forecast>

¹¹ Delo, januar 2012: <http://www.delo.si/gospodarstvo/podjetja/izraelski-frutarom-kupuje-etol.html>

¹² Siol, december 2014: <https://siol.net/posel-danes/novice/izraelci-kupili-novo-podjetje-v-sloveniji-212204>

¹³ <http://www.frutarom.com/FrutaromNew/SendFile.asp?DBID=1&LNGID=1&GID=977>, <http://www.boycottisrael.org.uk/adumim-food-additives-frutarom/>

Slovenija v Izraelu: povezave z naselbinami, okupacijo in apartheidom

Po podatkih spletne baze SloExport je število slovenskih podjetij, ki izvažajo svoje produkte ali nudijo svoje storitve v Izraelu, več kot 100. O seznamu vseh podjetij, ki aktivno delujejo v Izraelu, smo leta 2014 sicer povprašali Gospodarsko zbornico Slovenije, vendar nam teh podatkov niso želeli posredovati.

Zaradi pomanjkanja ustreznih informacije zato ne vemo, v kolikšni meri slovenska podjetja sodelujejo z izraelskimi podjetji, ki so povezana z naselbinami, okupacijo in apartheidom. Do sedaj tudi nismo uspeli ugotoviti, koliko so slovenska podjetja seznanjena s problemom sodelovanja s tistimi izraelskimi podjetji, ki so vpletena v gospodarstvo naselbin. Čeprav je leta 2014 Ministrstvo za zunanje zadeve RS objavilo Skupno sporočilo namenjeno ozaveščanju državljanov EU in poslovnih subjektov glede sodelovanja v finančnih in gospodarskih aktivnostih v izraelskih naseljih na zasedenih ozemljih¹⁴, še vedno ni jasno, kako je bilo to sporočilo med podjetji razširjeno in ali so podjetja, ki z Izraelom sodelujejo, s tem sporočilom zares seznanjena.

Kljub temu bi želeli opozoriti na spornost določenih projektov, v katera stopajo slovenska podjetja, ter na obiske predstavnikov državnih institucij pri izraelskih podjetjih, vpletenih v okupacijo in apartheid. Naj navedemo vsaj dva primera:

Podjetje Ponting d.o.o. je po podatkih na njihovi spletni strani leta 2016 zaključil **sodelovanje pri projektu hitre železniške proge**, ki jo gradi Izrael med Tel-Avivom in Jeruzalemom:

<http://www.ponting.si/en/references/bridges-and-viaducts/hsr-bridge-no.-10>. Nevladna organizacija *Who Profits* je že pred leti opozorila, da hitra železniška proga med Tel Avivom in Jeruzalemom, eden največjih infrastrukturnih projektov izraelske vlade v zadnjem desetletju, na dveh mestih prečka uradne meje Izraela in posega na okupirani Zahodni breg, kjer uporablja palestinsko zemljo za namene izraelskega prometnega projekta, ki bo namenjen izključno Izraelcem.¹⁵ Poseg proge na palestinsko ozemlje je nezakonito po mednarodnem pravu, ki okupatorju prepoveduje uporabo okupiranega ozemlja za korist svojim državljanom. Nemško podjetje Deutsche Bahn se je prav zaradi tega razloga že leta 2011 umaknilo iz tega projekta.¹⁶ Čeprav smo leta 2015 na podjetje naslovili pismo z vprašanji okoli tega projekta, na to nismo dobili nobenega odgovora.

Oktobra 2015 se je ministrica za okolje in prostor Irena Majcen na povabilo izraelskega ministra za gospodarstvo Makloofa Derya udeležila **mednarodnega sejma WATEC**, »ki sodi med najpomembnejše in največje sejme za področje okoljevarstvenih tehnologij in tehnologij voda v širši regiji«, kot so zapisali v svojem sporočilu za javnost.¹⁷ V sklopu obiska se je **srečala tudi s predstavniki izraelskega državnega podjetja za upravljanje z vodami Mekorot**, ki deluje pod nadzorom Ministrstva za energijo in vodne vire ter upravlja z večino vode v Izraelu. A Mekorot ne deluje le znotraj mednarodno priznanih meja iz leta 1967 temveč tudi na okupiranih palestinskih ozemljih. Je glavni dobavitelj vode nezakonitim izraelskim naselbinam, hkrati pa palestinskemu prebivalstvu onemogoča razvoj lastnih vodnih virov. Z nadzorom vodnih virov na okupirani palestinski zemlji omogoča intenzivno kmetovanje v nezakonitih izraelskih naselbinah ter omejuje dostop do vode palestinskemu prebivalstvu. Mekorot omogoča razmere, ki so jih mnogi označili za t.i. vodni apartheid. Podjetje je izredno pomemben del izraelskega sistema okupacije.¹⁸ Njegovih tehnologij ter »dobrih praks« ne gre ločiti od kršenja pravic Palestincem in Palestinkam. Čeprav smo Ministrstvo za okolje in prostor takrat pozvali, naj ne spodbuja sodelovanja s podjetji, ki poglobljajo okupacijo in apartheid, na to nismo dobili nobenega odgovora. Zadnje informacije kažejo, da bodo Združeni narodi¹⁹ podjetje Mekorot dali na črno listo podjetij²⁰, ki delujejo na okupiranih ozemljih in s tem kršijo mednarodno pravo.

¹⁴ Ministrstvo za zunanje zadeve RS: http://www.mzz.gov.si/si/predstavnistva_po_svetu/azija_kavkaz_in_blinjni_vzhod/izrael/

¹⁵ Who Profits: <http://whoprofits.org/content/crossing-line-new-israeli-train-line-through-occupied-palestinian-areas>

¹⁶ Business and Human Rights Centre, maj 2011: <https://business-humanrights.org/en/deutsche-bahn-pulls-out-of-israel-project>

¹⁷ Ministrstvo za okolje in prostor RS, oktober 2010: http://www.mop.gov.si/nc/si/medijsko_sredisce/novica/article/1328/6369/

¹⁸ Who Profits; <http://www.whoprofits.org/content/mekorot%E2%80%99s-involvement-israeli-occupation>, Stop the Wall:

<https://stopthewall.org/sites/default/files/Mekorot%20Factsheet%20Final.pdf>, Corporate Watch: <https://corporatewatch.org/content/newsletter-43-8-occupation-profit-settler-economy>

¹⁹ Times of Israel, september 2017: <https://www.timesofisrael.com/coca-cola-teva-on-un-blacklist-of-settlement-friendly-firms-report/>

Sodelovanje ali spodbujanje sodelovanja slovenskih podjetij z izraelskimi podjetji, ki so vpleteni v gospodarstvo naselbin ali na druge načine ohranjajo in spodbujajo sistem okupacije in apartheida, je problematično v prvi meri zaradi kratenja pravic palestinskemu prebivalstvu. Poleg tega pa zaradi pomanjkanja osveščenosti o nezakonitih naselbinah (in o prepletenosti le teh z drugimi vejami gospodarstva) nekatera podjetja tako tudi nevede s tovrstnimi poslovnimi stiki sodelujejo pri kršitvi mednarodnega prava.

Vojaško trgovanje z Izraelom

IZVOZ OROŽJA IN DRUGE VOJAŠKE OPREME V IZRAEL	2016		2015		2014		2013		2012	
	kos	EUR	kos	EUR	kos	EUR	kos	EUR	kos	EUR
Gladkocevno orožje kalibra najmanj 20 mm, drugo									20	337.028
Gladkocevno orožje in oborožitev kalibra do 20 mm			20	3.321,44						
Naprave za vodenje ognja in z njimi povezana oprema za alarmiranje in opozarjanje in s tem povezani sistemi			4	22.850	2	7.336	4	46.000	2	27.000
Kopenska vozila in njihove komponente.	21kpl	127.260	35 kpl	212.100	50 kpl, 60 kos	350.832	585	399.360	321	229.329
Strelivo in namensko izdelane komponente streliva za orožje in oborožitvene sisteme										
Vojaški eksplozivi, potisna polnjenja in goriva:										
Tehnologija					1 kpl	1.500.000				
SKUPAJ	21kpl	127.260	35kpl, 24 kos	238.271,44	51 kpl, 62 kos	1.858.168	589	445.360	343	593.357

Vir: Ministrstvo za obrambo RS, 2017.²¹

Če upoštevamo še statistike preteklih let je Slovenija med leti 2004-2013 v Izrael izvozila za skoraj 6 milijonov EUR orožja in druge vojaške opreme.

Leta 2014 je Amnesty International Slovenije pozval takratnega ministra za obrambo Romana Jakiča k ustavitvi nadaljnjega izvoza orožja in vojaške opreme v Izrael zaradi suma, da bo le-to uporabljeno za napade na civiliste in druge hude kršitve mednarodnega humanitarnega prava in prava človekovih pravic (celoten poziv se nahaja tukaj <http://www.amnesty.si/civiliansunderfire>). Pri tem so poudarili, da je problematičen tudi izvoz rezervnih delov za vojaška vozila, saj so le ta uporabljana za vojskovanje v kopenskih napadih in torej lahko prispevajo k zlorabam človekovih pravic, kot so na primer napadi na civiliste in civilne objekte.

Kot so takrat pojasnili predstavniki Ministrstva za obrambo, Republika Slovenija »nima v lasti vojaške industrije, ampak gre v primeru vseh izvoznikov za zasebne gospodarske družbe, ki za izvoz vojaške opreme in orožja v tretje države potrebujejo predhodno dovoljenje, ki ga izda Ministrstvo za obrambo. Pri tem Republika Slovenija dosledno upošteva določila aktov mednarodnih organizacij glede omejevanja in prepovedi izvoza orožja in vojaške opreme. Na področju izdajanja dovoljenj je država zavezana k spoštovanju Skupnega stališča Sveta Evropske unije, št. 2008/944/SZVP, o skupnih pravilih o izvozu vojaške tehnologije in opreme ter kriterijev za obravnavo izvoza orožja in vojaške opreme«.²²

Skupno stališče glede nadzora izvoza vojaške tehnologije in opreme določa 8 meril, ki jih morajo države upoštevati pri izdaji dovoljenj za prodajo orožja. Prav na njihovi osnovi bi lahko Republika Slovenija uveljavila strožjo politiko pri prodaji orožja, še posebej:

Drugo merilo: Spoštovanje človekovih pravic v namembni državi in spoštovanje mednarodnega humanitarnega prava s strani namembne države.

Četrto merilo: Ohranitev regionalnega miru, varnosti in stabilnosti.

²⁰ Združeni narodi so na začetku leta 2018 sicer objavili poročilo o 206 podjetjih, ki so na njihovi črni listi, vendar imena podjetij še niso javna. Več na: http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/HRC/RegularSessions/Session37/Documents/A_HRC_37_39_EN.pdf.

²¹ Ministrstvo za obrambo RS: http://www.mo.gov.si/si/delovna_podrocja/proizvodnja_in_promet_z_obrambnimi_proizvodi/

²² Ministrstvo za obrambo RS: http://www.mo.gov.si/nc/si/medijisko_sredisce/novica/article/12332/7199

Države članice zavrnejo izvozno dovoljenje, če obstaja očitno tveganje, da bi nameravani prejemnik vojaško tehnologijo ali opremo, namenjeno za izvoz, lahko agresivno uporabil zoper drugo državo ali bi z njo uveljavil ozemeljske zahteve.

Šesto merilo: Odziv države, ki kupuje, na mednarodno skupnost zlasti glede njenega odnosa do terorizma, njenih zavezništev in spoštovanja mednarodnega prava.

Poleg tega pa je Državni zbor RS leta 2014 ratificiral tudi **Mednarodno pogodbo o nadzoru trgovine z orožjem**. Kot so zapisali pri Amnesty International Slovenije, ta pogodba poleg konvencionalnega orožja in streliva prepoveduje tudi **prepoved izvoza delov in sestavnih delov, ki zagotavljajo sestavitev konvencionalnega orožja**, če se ve, da bodo predmeti lahko uporabljeni za izvajanje ali pomoč pri hudih kršitvah humanitarnega prava, napadih na civiliste in civilne objekte ali drugih vojnih zločinih.

Po poročanju medijev²³ naj bi v Izrael orožje izvažala slednja podjetja: Sistemska tehnika, Arex, Iskra Sistemi, Bijol, at-Con, EM.Tronic, Ferročrtalič, Fotona, Hygal, Pomurski sejem, Miška, Izop-K, LE-Tehnika (Grozđ Obrambne industrije). Spletna stran Sloexport omenja tudi podjetje Armas, za katere Izrael po javnih podatkih predstavlja kar 59% izvoznega trga²⁴. Ker se tu opiramo samo na medijska poročila in javno objavljene informacije nimamo podatka, kaj točno to podjetja izvažajo v Izrael in v kakšni vrednosti.

EU direktive in smernice

Julija 2013 je Evropska unija objavila **smernice o upravičenosti izraelskih entitet in njihovih dejavnosti na ozemljih, ki jih Izrael zaseda od junija 1967, do nepovratnih sredstev, nagrad in finančnih instrumentov EU**.²⁵ Te smernice so predstavljale enega prvih korakov k implementaciji pozicije EU o nepriznavanju izraelske suverenosti nad Zahodnim bregom, Vzhodnim Jeruzalemom in Golansko planoto. Njihov namen je preprečiti izraelskim ministrstvom, javnim institucijam in podjetjem, ki delujejo na okupiranih palestinskih ozemljih, da pridobivajo milijonska posojila preko Evropske investicijske banke. Poleg tega naj bi EU s tem prenehala tudi podeljevati finančna sredstva izraelskim ministrstvom, javnim telesom in privatnim podjetjem za aktivnosti, ki se nahajajo na okupiranem palestinskem ozemlju, ne glede na to, da imajo lahko ta ustanove sedež znotraj države Izrael. To pa sicer ne pomeni, da ustanove ne morejo pridobiti sredstev za aktivnosti znotraj države Izrael, čeprav delujejo tudi na okupiranem ozemlju.

Julija 2014 je Evropska unija tudi objavila **skupno sporočilo, namenjena ozaveščanju državljanov EU in poslovnih subjektov glede sodelovanja v finančnih in gospodarskih aktivnostih v nelegalnih judovskih naseljih na zasedenem palestinskem ozemlju**. Poročilo navaja, da »finančne transakcije, naložbe, nakupi, nabave, kot tudi druge gospodarske dejavnosti v izraelskih naseljih, ali ki le-tem koristijo, vsebujejo pravna in ekonomska tveganja, ki izhajajo iz dejstva, da so izraelska naselja po mednarodnem pravu zgrajena na zasedenem ozemlju in niso priznana kot legitimen del izraelskega ozemlja. To ima lahko za posledico spore glede lastništva zemlje, vodnih virov, mineralnih in drugih naravnih virov, ki bi lahko bili predmet nakupa ali naložbe«.²⁶

11. novembra 2015 je Evropska komisija izdala nove smernice za označevanje izdelkov iz nezakonitih izraelskih naselbin na Zahodnem bregu, to je **Razlagalno obvestilo o navedbi porekla za blago z ozemelj, ki jih Izrael zaseda od junija 1967**.²⁷ Smernice opozarjajo, da **Zahodni breg »v skladu z mednarodnim pravom ni del izraelskega ozemlja, (zato) se navedba 'izdelek iz Izraela' šteje za netočno in zavajajočo**. In še: »V skladu z zakonodajo Unije o varstvu potrošnikov postane navedba porekla vsekakor obvezna, ko bi v primeru živil opustitev navedene informacije zavedal potrošnika glede pravega porekla izdelka«.

²³ Preverjeno, avgust 2014: <http://www.24ur.com/novice/svet/orozje.html>

²⁴ Slo Export: <http://www.sloexport.si/en/company-card?ms=2321840>

²⁵ Office Journal of the European Union, julij 2013: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2013:205:0009:0011:EN:PDF>

²⁶ Veleposlaništvo RS v Izraelu: <http://www.telaviv.veleposlanistvo.si/index.php?id=1080>

²⁷ Uradni list Evropske Unije, 2015: http://www.gvin.com/einform_guideline_directives_article_news/Priloge/UradniListEU/InformacijInObjave/2015/C375-1.pdf

Francija je bila prva država EU, ki je te smernice uveljavila.²⁸ Novembra 2016 je namreč objavila svoje smernice za distributerje in uvoznike, v katerih jim je priporočila uporabo oznak »narejeno na Zahodnem brez (izraelska naselbina)« za produkte, ki prihajajo iz okupiranega ozemlja.

Republika Slovenija je vse tri smernice podprla. Julija 2014 je na spletni strani MZZ in Veleposlaništva RS v Tel Avivu objavila skupna sporočila, namenjena ozaveščanju državljanov EU in poslovnih subjektov glede sodelovanja v finančnih in gospodarskih aktivnostih v nelegalnih judovskih naseljih na zasedenem palestinskem ozemlju. Spodbujala in podprla je tudi pripravo skupnih smernic sprejetih 2015 za označevanje izdelkov, ki jih Izrael trži kot izraelske, čeprav izvirajo iz nelegalnih judovskih naselbin. Kot je bilo zapisano v odgovoru Službe za zadeve SZVP, Ministrstva za zunanje zadeve RS, aprila 2015, je Slovenija s podporo tej pobudi želela na »na ravni EU doseči boljše možnosti obveščanja potrošnikov, ki bodo tako lažje sprejemali svoje odločitve o nakupu.«

Ne glede na te smernice v Sloveniji ni ustrezne oznake, ki bi razlikovala med izdelki, ki prihajajo iz države Izrael in tistimi iz nezakonitih naselbin. Na Upravi Republike Slovenije za varno hrano, veterinarstvo in varstvo rastlin (UVHVVR), ki je odgovorna za izvajanje nadzora nad označevanjem kmetijskih izdelkov, so 23.1.2015 odgovorili, da »ko je živilo znotraj notranjega trga EU (na primer pri dobaviteljih v Sloveniji), upoštevajoč Uredbo EU št. 178/2002, so vsi v verigi proizvodnje hrane odgovorni za sledljivost živil, ki jih tržijo. Pri tem morajo upoštevati Zakon o varstvu potrošnika, ki določa, da morajo biti podatki na proizvodu jasni, nedvoumni, točni in ne smejo zavajati potrošnika.« **Zakon o varstvu potrošnikov pred nepoštenimi poslovnimi praksami,**²⁹ ki je nastal po evropski direktivi o nepoštenih poslovnih praksah leta 2005, naj bi ščitila potrošnika pred zavajajočimi praksami, med katerimi se omenja tudi napačno navajanje izvora izdelka.

Na UVHVVR so še dodali, da na vhodnih uvoznih točkah pošiljke pregledujejo v povezavi s spremnimi dokumenti in da Slovenija v povezavi s tem od drugih držav člani EU ni prejela obvestil o primerih nepravilnosti. A pri tem je potrebno poudariti, da se nepravilnosti največkrat vežejo le na vprašanje preferencialne in nepreferencialne obravnave vstopa izdelkov, ne pa na njihovo označevanje in prodajo (torej oznako izvora, pod katero se izdelek prodaja), saj v številnih državah članicah ni akta, ki bi zahteval pravilno označevanje za potrošnika. Za razlikovanje med preferencialno in nepreferencialno obravnavo je v Sloveniji odgovorna Carinska uprava RS.

Vlada RS v odgovoru na poslansko pobudo Mateja T. Vatovca v zvezi z označevanjem izdelkov iz okupiranih območij Palestini 12.10.2017 ugotavlja, »da obstoječi ukrepi carinskega in inšpekcijskega nadzora onemogočajo uvoz večine blaga in izdelkov, ki izvirajo iz nezakonitih izraelskih ozemelj, da neposredno v Republiko Slovenijo, preko mejne vstopne točke Luke Koper vstopa zelo malo izraelskega blaga in izdelkov, in da je tudi večina tega namenjenega družbam v drugih državah članicah.«

Kot že omenjeno, Carinska uprava RS ni zadolžena za pravilno označevanje temveč samo za ugotavljanje preferencialne obravnave in kot je razvidno iz njihovih odgovorov, prihaja tudi do uvoza izdelkov iz nezakonitih naselbin v RS. Dejstvo, da naj bi šlo po zapisu Vlade RS tu za »zelo malo blaga«, ni relevantno. Tudi to, da produkti ne ostanejo na ozemlju Republike Slovenije, ni mogoče razumeti kot razlog za neuvajanje novega ukrepa glede označevanja. Slovenija je ravno kot vstopna točka odgovorna, tako kot tudi druge države članice, za to, da z napačnim navajanjem porekla izdelka ne zavaja potrošnikov. S tem, ko na evropski trg spusti izdelke iz nezakonitih naselbin brez jasnosti njihovega izvora, zavaja ne le slovenske ampak tudi evropske potrošnike. Ne nazadnje je nemogoče trditi, da obstoječi ukrepi carinskega in inšpekcijskega nadzora onemogočajo uvoz blaga in izdelkov iz nezakonitih naselbin, saj ta telesa za to niso pristojna. Carinska uprava lahko odredi le preferencialno obravnavo, ne more pa vstopa izdelka prepovedati niti ga označiti z drugim poreklom. Slednje velja tudi za UVHVVR, saj uprava nima pristojnosti, da bi izdelke iz nezakonitih naselbin za potrošnika jasno in ustrezno označila. Kode, ki označujejo lokacijo in ki služijo preverjanju preferencialne obravnave, za potrošnika niso vidne ne jasne.

²⁸ Legitfrance, november 2016:

https://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?sessionId=AE9D6C55B501756D63EBDF11A39F4D43.tpdila09v_2?cidTexte=JORFTEXT000033464109&dateTexte=&oldAction=rechJO&categorieLien=id&idJO=JORFCONT000033463474France%20to%20impl

²⁹ Pravno-informacijski sistem RS: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO5064>

Hkrati menimo, da je izdelkov, ki vstopajo v Slovenijo iz nezakonitih naselbin več, kot kažejo zgornji podatki, kar smo tudi že opozorili na začetku poročila. Zaradi zavajanja s strani izraelskih institucij je poreklo produktov pogosto nemogoče ugotoviti. Poleg tega izdelki v Slovenijo vstopajo tudi preko drugih, tujih uvoznikov. V kolikor bi Slovenija imela akt, ki bi zahteval ustrezno označevanje, bi to lahko zahtevala tudi od tujih uvoznikov, temu pa bi morali slediti tudi distributerji in trgovske verige, saj so glede na Zakon o varstvu potrošnikov, kot že omenjeno zgoraj, vsi v verigi proizvodnje hrane odgovorni za sledljivost živil, ki jih tržijo. Republika Slovenija ima kot članica EU s sprejetjem zgoraj omenjenih smernic odgovornost, da jih vzame resno in implementira. Čeprav smernice ne uvajajo nove zakonodaje to ne pomeni, da Sloveniji ni potrebno narediti nobenih dodatnih korakov. Kot je omenjeno v samem razlagalnem obvestilu, so države članice tiste, ki so odgovorne za njihovo implementacijo in uveljavljanje.

Priporočila

Kaj lahko Republika Slovenija naredi?

- **sprejme resolucijo**, s katero seznani privatni sektor z razlagalnim obvestilom EU (kot je to storila Francija) in jih opozori na potrebo po izvajanju vsebine tega obvestila
- pozove ustrezne institucije, odgovorne za **nadzor nad prodajo in za varovanje potrošnikov**, da temu namenijo posebno pozornost pri svojem delu
- kot minimalni ukrep naj **sprejme akt, ki zahteva jasno označevanje porekla izdelka** (torej razlikovanje med izdelki, ki prihajajo iz države Izrael in nezakonitih naselbin) in ki je viden in razumljiv povprečnemu potrošniku (kot so to storili na Danskem in v Veliki Britaniji)
- pri tem naj **opozarja slovenska podjetja na tveganja**, ki jih prinese sodelovanje z nezakonitimi naselbinami in naj jih spodbuja, da z njimi na noben način na sodelujejo kot tudi ne s podjetji, ki so kakorkoli vpleteni z ekonomijo naselbin
- ker je označevanje izdelkov le minimalni in začetni ukrep (s čimer se še vedno izdelke iz naselbin priznava kot zakonite, dokler je označen njihov izvor), naj se Republika Slovenija **zavzame za prepoved uvoza izdelkov iz nezakonitih naselbin in prekinitev sodelovanja s podjetji, ki na kakršenkoli način delujejo ali sodelujejo z nezakonitimi naselbinami**, tudi če specifičen produkt ne prihaja iz nezakonite naselbine (o tem bodo sedaj razpravljali na Irskem³⁰, iz trgovinskih sporazumov bo naselbine odstranila tudi Danska³¹)
- **se zavzame za prekinitev Pridružitvenega sporazuma med EU in Izraelom**, preko katerega EU in njene države članice z gospodarskim sodelovanjem podpirajo izraelsko politiko okupacije in apartheida. Pridružitveni sporazum med EU in Izraelom je namreč glavni okvir za tesno sodelovanje, saj Izraelu omogoča prednostni dostop do evropskih trgov in mu dovoljuje udeležbo pri večjem številu programov in projektov EU kot katerikoli drugi neevropski državi. Pri tem je potrebno poudariti, da je v 2. členu sporazuma zapisano, da naj bi le-ta temeljil na spoštovanju človekovih pravic in demokratičnih temeljev z obeh strani, kar za Izrael očitno ne velja.

Na to, da morajo Evropska unija in države članice prenehati sodelovati z nezakonitimi naselbinami je opozoril tudi pravni strokovnjak Tom Moerenhout v reviji European Journal of International Law³², kjer je poudaril: **»Prenehanje trgovanja z nezakonitimi izraelskimi naselbinami ni samo ena izmed možnosti, o kateri bi morali razmisliti, ampak pravna obveza.«** A EU kljub temu še vedno trguje z nezakonitimi izraelskimi naselbinami in z raziskovalnim programom kot je na primer Horizon 2020 financira izraelska podjetja, povezana z njimi. Avtor članka opozarja, da v kolikor **»EU ne bo prenehala trgovati z nezakonitimi izraelskimi naselbinami na zasedenih palestinskih ozemljih, imajo države članice pravno obvezo, da delujejo enostransko in s trgovanjem prenehajo same.«**

³⁰ The Irish Times, november 2017: <https://www.irishtimes.com/news/politics/oireachtas-to-table-bill-on-goods-from-illegal-israeli-occupations-1.3308838>

³¹ ABNA, januar 2018: <http://en.abna24.com/news/middle-east/denmark-decides-to-exclude-settlements-in-occupied-west-bank-from-bilateral-agreements-with-israel-879532.html>

³² European Journal of International Law, april 2017: <https://www.ejiltalk.org/the-consequence-of-the-un-settlements-resolution-for-the-eu-stop-trade-with-settlements/>